

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Полуденко Ганни Олексіївни
на тему «Клініко-фармакологічні особливості цитохрому-Р4503А4 при
лікуванні хворих на вперше діагностований туберкульоз легень»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 222 – «Медицина»

Дисертаційна робота присвячена актуальній проблемі сучасної фтизіатрії і клінічної фармакології, а саме підвищенню ефективності і безпечності фармакотерапії у хворих на туберкульоз легень шляхом визначення генотипу цитохрому-Р4503А4 (СYP3A4).

Таке захворювання як туберкульоз являє собою серйозну проблему сучасного суспільства, яка має величезне соціальне і економічне значення. Згідно доповіді ВООЗ у 2021 р. Україна належить до країн зі значним поширенням мультирезистентних штамів *M.tuberculosis*. В 2021 р. кількість уперше зареєстрованих захворювань на туберкульоз, включно з його рецидивами, становила в Україні 44,0 випадки на 100 тис. населення, що дещо перевищувало показник 2020 р. - 42,4 на 100 тис. населення. Тривогу викликає значне збільшення осіб молодого і середнього працездатного віку серед хворих на цю патологію. На жаль, за рівнем уперше зареєстрованих захворювань на туберкульоз Одеська область займає сумне перше місце в Україні з показником 105,9 на 100 тис населення, що майже вдвічі перевищує загальнонаціональний показник. Згідно даних 2020 року Одеська область також має найвищу поширеність ко-інфекції ТБ/ВІЛ на теренах України, перевищуючи загальноукраїнський рівень майже в три рази, водночас рівень успішного лікування туберкульозу серед ВІЛ-позитивних хворих залишається низьким. Значна поширеність медикаментозної резистентності штамів *M. tuberculosis* ускладнює лікування туберкульозу. Одночасна резистентність *M. tuberculosis* до ізоніазиду та рифампіцину, яка відома як мультирезистентність, зазвичай асоціюється з гіршою ефективністю протитуберкульозної терапії. В

Україні встановлено високий рівень циркуляції мультирезистентних штамів *M. tuberculosis* - серед хворих з новими випадками туберкульозу цей показник сягає 24,1%; серед хворих, які раніше лікувались - до 58,1%. Пацієнти із полі-та мультирезистентністю, яким несвоєчасно проведена корекція лікування, мають більш тривалий термін загоєння порожнин розпаду, що в подальшому призводить до формування великих залишкових змін у хворих на туберкульоз легень.

Серед факторів, що визначають концентрацію в крові та протимікробну дію найбільш ефективних протитуберкульозних препаратів, зокрема ізоніазиду і рифампіцину, важливе місце посідає етнічний фактор. Це пов'язано з різною поширеністю серед різних популяцій так званих «швидких» і «повільних» метаболізаторів. Тому після отримання однакової дози ізоніазиду (наприклад, 300 мг на день), відсоток хворих, у яких буде досягнуто терапевтичну концентрацію ізоніазиду в крові, буде відрізнитись між популяціями. Таким чином, ефективність стандартної дози у пацієнтів в різних популяціях треба перевіряти, що дозволить оптимізувати протитуберкульозну терапію.

Сьогодні незаперечним є той факт, що особливості перебігу захворювань, а також успішність і кінцевий результат їх лікування залежать від фармакогенетичних особливостей людини. Генетичні особливості геному людини, які модулюють фармакологічну відповідь, являють собою одонуклеотидні поліморфізми в генах (SNP), що в свою чергу впливає на фармакокінетичні і фармакодинамічні процеси лікарських препаратів. На сьогоднішній день в практичній медицині визначення генотипу *CYP2C9* проводиться перед введенням антикоагулянту варфарину, генотипу *CYP2C19* – перед введенням антиагреганту клопідогрелу тощо.

Генетичні фактори хворих на туберкульоз можуть впливати на активність ферментів другої фази біотрансформації – N-ацетилтрансферази 2 (*NAT2*), глутатіон-S-трасферази тощо. Поліморфізм гена *NAT2* визначає швидкий, помірний і повільний типи ацетилювання. Поліморфізм *NAT2* має

значення для швидкості інактивації і відповідно концентрації різних лікарських препаратів, включаючи ізоніазид, ко-тримоксазол, новокаїнамід тощо. Попередні дослідження науковців, в тому числі Одеського національного медичного університету (ОНМедУ) свідчать про відмінності динаміки концентрації ізоніазиду протягом доби згідно генотипу *NAT2*, що свідчить про істотні відмінності у досягненні терапевтичної концентрації ізоніазиду і значення поліморфізму *NAT2* для збереження терапевтичної концентрації ізоніазиду в крові під час лікування туберкульозу. Зокрема, наявність генотипу «повільних ацетиляторів» асоціюється з кращим терапевтичним ефектом лікування туберкульозу і більшим ризиком розвитку гепатотоксичності, порівняно з генотипом «швидких ацетиляторів».

Глутатіон-S-трансферази (GST) є ще однією групою ферментів, що приймають участь в детоксикації низки лікарських препаратів, включаючи і протитуберкульозні. Дослідження науковців ОНМедУ виявили негативний вплив генотипу *del GSTM1*, *del GSTT1* («повільні метаболізатори») у хворих на процеси детоксикації і накопичення метаболітів в організмі, що спричиняє розвиток токсичних і алергічних реакцій під час лікування туберкульозу. У хворих на легеневий туберкульоз генотипи *del GSTM1*, *del GSTT1* асоціюються з розладами екскреторної функції нирок під впливом протитуберкульозних препаратів.

Раніше вже було доведено значення поліморфізму гену біотрансформації *CYP2C9* у хворих на туберкульоз для концентрації найбільш ефективних протитуберкульозних препаратів - ізоніазиду і рифампіцину в крові, а також для ефективності і безпечності лікування туберкульозу. Водночас малознаними залишаються ферментні системи, що відповідають за біотрансформацію рифампіцину. Згідно даних літератури фермент цитохром (CYP) 3A4/5 приймає участь у метаболізмі понад третини лікарських препаратів. Активність ферменту у значній мірі визначається поліморфізмом відповідних локусів гену *CYP3A4*. У зв'язку з цим, актуальність даної дисертації, яка присвячена вивченню особливостей впливу варіативності гену

CYP3A4 людини на перебіг та ризик розвитку гепатотоксичності під час протитуберкульозної терапії, безперечна.

Наукові положення дисертаційної роботи має суттєву наукову новизну. Вперше встановлено поліморфізм гену *CYP3A4* (локусів *CYP3A4*1B* і *CYP3A4*1G*) серед хворих на вперше діагностований туберкульоз легень і здорових контрольної групи в Одеському регіоні, при цьому відповідно до поліморфізму локусу *CYP3A4*1G* серед хворих на туберкульоз легень частіше зустрічались носії генотипу **1/*1*, ніж серед здорових добровольців. Вперше встановлено, що хворі з генотипом **AG* локусу *CYP3A4*1B* частіше мали субтерапевтичну концентрацію рифампіцину в крові, ніж носії генотипу **AA*, при цьому у носіїв генотипу **AG* при завершенні інтенсивної фази лікування частіше залишалось бактеріовиділення і обсіменіння легеневої тканини, ніж при генотипі **AA*. Вперше показано, що у хворих з мутантним алелем **1G* локусу *CYP3A4*1G* спостерігається значно більше зростання активності маркерів цитолізу АлТ і АсТ, а також вмісту білірубіну в крові у порівнянні з носіями генотипу **1/*1*.

Вищесказане визначає не тільки наукову новизну роботи, але й її важливе практичне значення. Зокрема, обґрунтовано доцільність дослідження генетичних особливостей процесів біотрансформації ксенобіотиків (*CYP3A4*) у хворих на туберкульоз легень, як важливого прогностичного маркера ефективності лікування та ймовірності розвитку гепатотоксичності. Це дозволить персоніфікувати хіміотерапію туберкульозу легень у кожного окремого хворого, що має поліпшити результати його лікування.

Результати роботи впроваджено в навчальний процес низки кафедри медичних закладів вищої освіти України, а також КНП «Одеський обласний центр соціально значущих хвороб ООР».

Обсяг проведених досліджень, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій базуються на достатньому об'ємі клінічного матеріалу. Матеріали дисертаційної роботи представлені у 6 статтях (в тому числі 1 статті у базі Scopus, 4 статтях наукових видань категорії

«Б»). Обробка результатів дисертаційного дослідження проводилась з використанням адекватних статистичних методів.

Робота має безперечну наукову і практичну значущість, а також високий ступінь оригінальності. У цілому робота характеризується позитивно, суттєвих зауважень немає, але в порядку дискусії є декілька питань:

1. Як Ви вважаєте, з чим пов'язаний механізм впливу поліморфізму гену *CYP3A4* на розвиток гепатотоксичності у хворих на туберкульоз?

2. В дисертаційній роботі застосовано спосіб визначення концентрації рифампіцину в крові з використанням спектрофотометрії з модифікацією. В чому саме полягала модифікація методу визначення вмісту рифампіцину в крові?

Таким чином, дисертаційна робота Полуденко Г.О. на тему «Клініко-фармакологічні особливості цитохрому-Р4503А4 при лікуванні хворих на вперше діагностований туберкульоз легень» є завершеним науковим дослідженням; за своєю актуальністю, практичною і теоретичною значущістю, одержаними результатами в повному об'ємі відповідає вимогам щодо дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 222 – «Медицина», а Полуденко Анна Олексіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії.

Професор кафедри клінічної імунології,
генетики та медичної біології ОНМедУ,
з.д.н.т. України, д.мед.н., професор

ЦБМУ-

Ю.І. Бажора

Підпис М.І. Бажора

ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар Одеського
національного медичного університету